

Η διδασκαλία της Φιλοσοφίας (Φ374)

4^η ενότητα: Η φιλοσοφία στη Μέση Εκπαίδευση
(1) Ελλάδα

Γιώργος Ζωγραφίδης
Τμήμα Φιλοσοφίας & Παιδαγωγικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ενότητα 4^η: Η φιλοσοφία στη Μέση Εκπαίδευση (1)

Ελλάδα

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα ενότητας

1. Εισαγωγικά
2. Ιστορία του μαθήματος
 - i. Από τη λογική στην ιστορικο-θεματική προσέγγιση
 - ii. Οι «Αρχές Φιλοσοφίας» (1998)
3. Η διδασκαλία της αρχαίας φιλοσοφίας
4. Βιβλιογραφία

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1. Εισαγωγικά

Εισαγωγικά 1

- Το μάθημα της φιλοσοφίας βρίσκεται στο τέλος της δεύτερης βαθμίδας της Εκπαίδευσης εδώ και 180 χρόνια. Τέλος και κορωνίδα, όπως ίσως θα το ήθελε το παραδοσιακά αρχαιοκεντρικό πνεύμα των φιλολογικών μαθημάτων έως σχετικά πρόσφατα, ή αμήχανο συμπλήρωμα, όπως το επιβάλλει το γράμμα του αναλυτικού προγράμματος;
- Το ίδιο το μάθημα και οι περισσότεροι που ασχολούνται μαζί του -εξ επαγγέλματος και εξ ανάγκης, καθηγητές και μαθητές- μοιάζει να μην δίνουν έμπρακτα στο μάθημα τη θεωρητική αξία που του αποδίδουν.

Εισαγωγικά 2

Πρέπει να ελεγχθεί εάν η ζωή της φιλοσοφίας στη νεοελληνική μέση εκπαίδευση είναι διπλή:

- από τη μια τα εγχειρίδια, η μάθηση και η επαφή με τις φιλοσοφικές θεωρίες,
- από την άλλη ο κριτικός στοχασμός που διαπερνά το σύνολο των διδασκομένων αντικειμένων, ανιχνεύει τις προϋποθέσεις τους και τις συνάφειές τους, αναζητεί τη θεμελίωσή τους και προσφέρει την εννοιολογική τους ανασυγκρότηση, αλλά και προλειαίνει το έδαφος για την συγκρότηση της γνωστικής συνείδησης και του ανθρώπου ως υποκειμένου σκέψης και πράξης.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

2. Ιστορία του μαθήματος

ι. Από τη Λογική στην ιστορικο-θεματική προσέγγιση

2. Ιστορία του μαθήματος

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 1

- Στο επίπεδο της θεωρίας και των προθέσεων, διατάγματα, εκθέσεις και αναλυτικά προγράμματα (από το πρώτο σχέδιο του 1833, βλ. Πίνακα 1) αναγνώριζαν ή αποδέχονταν σιωπηρώς τη σημασία της φιλοσοφίας και την αξία της ως "επιστεγάσματος" της ηθικής, κοινωνικής και εθνικής αγωγής (1914) και τον κεντρικό της ρόλο στην ανθρωπιστική παιδεία, και
- ανάλογα με τις πολιτικο-ιδεολογικές τους προϋποθέσεις τόνιζαν ειδικότερα τη συμβολή της στη διαμόρφωση της λογικής ή της κριτικής σκέψης, της πολιτικής-δημοκρατικής συνείδησης, ακόμη και της κοσμοθεωρίας του μαθητή (1929/31).

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 2

- Η έμφαση, ωστόσο, δινόταν από όλους στον "σκληρό πυρήνα" των "φιλολογικών μαθημάτων", νοουμένων κατ' αρχήν ως γλωσσικών – αρχικά αποκλειστικά στα αρχαία και στη συνέχεια, έως σήμερα, στα αρχαία, τη γλώσσα και, λιγότερο, τη λογοτεχνία.
- Έτσι το ίδιο το μάθημα της φιλοσοφίας είχε και έχει την ισχνότερη παρουσία στο πρόγραμμα της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, μια πραγματικότητα με την οποία όλοι συμβιβάστηκαν, προβάλλοντας ως κύριο λόγο τη στενότητα του ωρολογίου προγράμματος (βλ. Πίνακα 2).

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 3

- Ενώ όμως το τελευταίο φειδόταν χρόνου, τόσο τα αναλυτικά προγράμματα δίπλα στην αμετακίνητη ως το 1999 Λογική απλόχερα προσέθεταν όλους σχεδόν τους κλάδους της Φιλοσοφίας, οι οποίοι δεν διδάσκονταν ποτέ.
- Δίπλα στα πολύ γενικά "στοιχεία γνωσιολογίας" έκαναν κατά καιρούς την παροδική τους εμφάνιση -χωρίς να διδαχθούν- η ηθική φιλοσοφία, η αισθητική και η "γενική θεωρία της επιστήμης", ενώ η πολιτική και κοινωνική φιλοσοφία και άλλα φιλοσοφικά πεδία δεν περιλήφθηκαν.

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 4

- Εκτός Υπουργείου, έγιναν αρκετές προτάσεις για την αναμόρφωση του ΑΠ στη φιλοσοφία, και όλες έκριναν αναγκαία τη διδασκαλία της σε βάθος χρόνου (σε δύο τουλάχιστον τάξεις) και το άνοιγμα σε άλλους κλάδους, με έμφαση στην πρακτική φιλοσοφία (ηθική, πολιτική και αισθητική).
- Μόνο δύο φορές η φιλοσοφία βρέθηκε να διεκδικεί με αξιώσεις κάτι παραπάνω από τις δύο ώρες που της πίστωναν από το 1836 στο πρόγραμμα της τελευταίας τάξης:
 - στη ματαιωμένη μεταρρύθμιση του 1964, όταν απλώς θέλησε να αποσπάσει χρόνο από την Ψυχολογία της Β΄ Λυκείου (το άλλο λεγόμενο "φιλοσοφικό" μάθημα), και
 - σε μια απορριφθείσα έκθεση επί Χούντας (το 1969), όταν προβλήθηκε το πλέον μαξιμαλιστικό αίτημα με εγγελιανή προοπτική: να διδάσκεται η φιλοσοφία ιστορικά σ' όλες τις τάξεις του τότε Γυμνασίου, ώστε η «υποκειμενική ωρίμανσις του παιδός να βοηθήται από την αντικειμενική ωρίμανσιν του ανθρωπίνου πνεύματος».

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 5

- Στην πράξη, στη διδασκαλία της φιλοσοφίας, τα πράγματα είναι πολύ απλά. Η αποτυχία κάθε προσπάθειας για ουσιαστική αλλαγή του ΑΠ του μαθήματος το κράτησε προσκολλημένο στο επίπεδο των μέσων του 19^{ου} αιώνα.
- Επί 140 χρόνια δεν βρέθηκε θέση ούτε καν για την αρχαία ελληνική φιλοσοφία, κάτι που εκ πρώτης όψεως αντέβαινε στον δηλωμένα αρχαιοκεντρικό προσανατολισμό της εκπαίδευσης.

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 6

- Η δεσπύουσα παρουσία της "στοιχειολογίας", της τυπικής λογικής, ως το 1976 θεωρήθηκε, όχι αδίκως, ένα ακόμη δείγμα του φορμαλιστικού χαρακτήρα του κυρίαρχου εκπαιδευτικού ιδεώδους. Η επιλογή της και η εμμονή στα πιο "ανώδυνα" μέρη της εκτιμήθηκε ότι ταίριαζε με την ουδέτερη λειτουργία που επεφύλασσε η κρατική εκπαίδευση στη φιλοσοφία και με την αποφυγή (έως καταστολή) της κριτικής σκέψης.
- Αντιθετικά, αυτό δημιουργούσε την αίσθηση ότι η φιλοσοφία είναι περίπου "ένα λουλούδι που δεν το αφήνουν να ανθίσει". Και πράγματι δεν το άφηναν: μία σειρά από νομοσχέδια και προγράμματα που προώθησε ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός συνάντησαν αντίσταση και γρήγορα αποσύρθηκαν: 1914, 1929, 1964.

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 7

- Στην προοπτική αυτή, για την υπέρβαση της μόνιμης κρίσης του φιλοσοφικού μαθήματος –που ως σημειωθεί δεν είναι αποκλειστικά ελληνικό φαινόμενο– προτάθηκαν ως επαρκείς και αναγκαίες συνθήκες η συνολική αναμόρφωση του Αναλυτικού Προγράμματος και η αναγνώριση του πρακτικού χαρακτήρα της φιλοσοφίας, μ' έναν λόγο η «σύνδεση φιλοσοφίας και ζωής».
- Όλα αυτά με βάση ένα ανανεωμένο εγχειρίδιο και εντός ενός νέου κοινωνικού προσανατολισμού της εκπαίδευσης (ίσως και μιας κοινωνικο-πολιτικής αλλαγής).

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 8

- Η ισχύς του οράματος για την αναγέννηση της εκπαίδευσης δοκιμάστηκε και στον χώρο της φιλοσοφίας. Οι ζηλωτές του εκπαιδευτικού δημοτικισμού δεν μπόρεσαν, όταν όρισαν πλέον οι ίδιοι τις τύχες της παιδείας μας, να αναστρέψουν τη δυναμική της αδράνειας της φιλοσοφίας.
- Μπορεί οι μονίμως και, ενίοτε, δικαίως επικαλούμενες "δυνάμεις της αντίδρασης" να εμπόδιζαν την εφαρμογή των σχεδίων αυτών, τα οποία ένας ιστορικός του μέλλοντος θα πει ίσως πως υπερεκτιμήθηκαν από τη σύγχρονή τους ιστοριογραφία της εκπαίδευσης ως προς την θρυλούμενη προοδευτικότητα και τον ρηξικέλευθο χαρακτήρα τους.

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 9

- Όταν όμως οι επίγονοι του δημοτικισμού σχεδίασαν με τη σειρά τους (1984) το πρόγραμμα του μαθήματος, εξάντλησαν την επαναστατικότητα τους στην επαναφορά προγραμμάτων που μετρούσαν ήδη δεκαετίες, χωρίς να θίξουν την παραδοσιακή δομή του μαθήματος.
- Κι αυτό παρόλο που είχαν μεσολαβήσει η οξεία κριτική του εγχειριδίου του 1976, γραμμένου με βάση το ΑΠ του 1969, και μία σειρά συζητήσεων (την τριετία 1981-83) που είχαν δημιουργήσει την εντύπωση πως κάτι θα άλλαζε.

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 10

- Το 1981 πραγματοποιήθηκε η πρώτη δημόσια "Συζήτηση για τη διδασκαλία της Φιλοσοφίας στη Μέση Εκπαίδευση", το 1982 ιδρύθηκε η "Ένωση Καθηγητών για την προαγωγή της φιλοσοφίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση" (ΕΚΔΕΦ), έχοντας ως στόχο τη σύνταξη νέου ωρολόγιου και αναλυτικού προγράμματος με "σύγχρονες επιστημονικές και παιδαγωγικές προδιαγραφές", και το 1983 η *Νέα Παιδεία* αφιέρωσε τεύχος της στα φιλοσοφικά μαθήματα.
- Σ' αυτές τις συνθήκες η εμφάνιση του εγχειριδίου των Κατσιμάνη-Ρούσσου (1984-85) έγινε στην αρχή αντικείμενο ευμενούς υποδοχής (έστω και μόνο γιατί αποτελούσε μια σχετικά διαφορετική πρόταση) και έδωσε έναυσμα σε συζητήσεις, που έθεσαν γενικότερα προβλήματα, αλλά μοιάζει να εξαντλήθηκαν σε λίγα χρόνια, όταν η κριτική και η διδακτική πράξη ανέδειξαν την ακαταλληλότητα του εγχειριδίου.

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 11

- Τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια η συζήτηση για το μάθημα της φιλοσοφίας φιλοξενείται σε ειδικά φιλοσοφικά και εκπαιδευτικά περιοδικά (*Φιλοσοφία και Παιδεία, Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση, Φιλολόγος, Νέα Παιδεία, Εκπαιδευτικά κ.ά.*). Με την εύλογη εξαίρεση της *Φιλοσοφίας και Παδείας*, άρθρα σχετικά με τη φιλοσοφία στη Μέση Εκπαίδευση (κριτική εγχειριδίων, ειδική διδακτική, μελέτες γενικής φιλοσοφικής παιδείας) δεν παρουσιάζονται με ιδιαίτερη συχνότητα.
- Την περίοδο από το 1974 ως το 2000 πολλά άρθρα κυρίως για τη διδασκαλία των φιλοσοφικών κειμένων της Γ΄ Γυμνασίου (τον πλατωνικό Σωκράτη) και για τη σημασία του μαθήματος εν γένει. Το εγχειρίδιο της δεκαπενταετίας 1984-1999 και η ύλη του σχολιάστηκαν σε 12 άρθρα την τριετία 1984-6, αλλά σχετικά γρήγορα έπαψε να απασχολεί τους μελετητές -ίσως και τους φιλολόγους που το δίδασκαν.

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 12

- Οι προτάσεις για τη διδακτική αξιοποίηση ενοτήτων του εγχειριδίου, γραμμένες από φιλόλογους της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, αποτέλεσαν για χρόνια το μοναδικό βοήθημα -δίπλα στις δισέλιδες οδηγίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και στα δύο μόλις βοηθήματα που κυκλοφόρησαν στο εμπόριο στα δεκαπέντε χρόνια διδασκαλίας του εγχειριδίου των Κατσιμάνη-Ρούσσου.

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 13

ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΠΟΤΥΧΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ (1)

Δημοτικιστές και γλωσσαμύντορες, συντηρητικοί και προοδευτικοί συμφωνούν τα τελευταία εκατό χρόνια ότι η διδασκαλία της φιλοσοφίας έχει αποτύχει. Κύριοι λόγοι αυτής της αποτυχίας θεωρούνται –χωρίς να έχουν διεξαχθεί επαρκείς εμπειρικές έρευνες:

- η γενικότερη στοχοθεσία των αναλυτικών προγραμμάτων,
- η πληθώρα της ύλης,
- η ανεπάρκεια του ωρολογίου προγράμματος (το γνωστό και, μερικές φορές, μειωθέν δίωρο),

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 14

ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΠΟΤΥΧΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ (2)

- η περιθωριοποίηση της φιλοσοφίας ως βοηθητικού μαθήματος (εκτός εισαγωγικών ή, τώρα, απολυτηρίων εξετάσεων και συνήθως τις τελευταίες ώρες του προγράμματος),
- η έλλειψη κατάλληλων βιβλίων (οι παλιές λογικές αντικαταστάθηκαν από φιλόδοξες αλλά αμέθοδες και μονομερείς εισαγωγές -βλ. Πίνακα 3),
- η συνακόλουθη αδιαφορία των μαθητών και
- η έλλειψη ικανού/κατάλληλα εκπαιδευμένου διδακτικού προσωπικού.

Από τη λογική στη θεματική προσέγγιση 15

- Έτσι καταλήγει κανείς στη διαπίστωση πως όλοι (καθηγητές και μαθητές) ενδιαφέρονταν για τη φιλοσοφία εν γένει και σχεδόν όλοι έκριναν ακατάλληλα τα σχετικά βιβλία.
- Κάθε τόσο αναπτρώνονταν οι ελπίδες και εκτιμάτο ότι τόσο οι συνθήκες όσο και τα υποκείμενα είχαν ωριμάσει πλέον για την αλλαγή. Τα νέα ΑΠ και η εφαρμογή τους (τα εγχειρίδια πρώτ'απ'όλα), ωστόσο, δεν ικανοποιούσαν ποτέ κανέναν, με άμεσο επακόλουθο τη διάψευση, τη δυσπιστία και την απογοήτευση, ακόμη και εκείνων που συνέβαλαν στη διαμόρφωσή τους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Οι «Αρχές Φιλοσοφίας» (1998)

2. Ιστορία του μαθήματος

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 1

ΤΑ ΝΕΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ
1997/98

- Απόσταγμα όλης της παλιότερης συζήτησης πάνω σε θεωρητικές και παιδαγωγικές αρχές, της επιστημονικής έρευνας, της πλούσιας βιβλιογραφίας σε φιλοσοφικά εισαγωγικά εγχειρίδια και της γνώσης άλλων ευρωπαϊκών προγραμμάτων, απόσταγμα όλων αυτών πρέπει -λογικά- να είναι αφενός το καινούργιο Αναλυτικό Πρόγραμμα και οι σχετικές οδηγίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας και αφετέρου τα νέα βιβλία της φιλοσοφίας που διδάσκονται στη Μέση Εκπαίδευση.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 2

Στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης 1997/98 παρουσιάστηκαν τρία νέα βιβλία φιλοσοφίας αρχικά για την Γ' Λυκείου:

- *Αρχές φιλοσοφίας* – που, μετά από έναν χρόνο πανελλαδικής τους εξέτασης, διδάχθηκαν ως υποχρεωτικό μάθημα της θεωρητικής κατεύθυνσης, στη Β' Λυκείου.
- *Προβλήματα Φιλοσοφίας* – διδάχθηκαν ως επιλογής στη θετική κατεύθυνση, με ελάχιστη -όπως φαίνεται- συμμετοχή.
- *Λογική: θεωρία και πρακτική* – ως επιλογής στις δύο παραπάνω κατευθύνσεις (χωρίς όμως να συμπεριλαμβάνεται από το ΠΙ στα φιλοσοφικά μαθήματα!)

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 3

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΣΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- Η παρουσία της φιλοσοφίας δεν εξαντλείται -και στο ισχύον ΑΠ- στα μαθήματα αυτά.
- Στη θεωρητική κατεύθυνση της Γ' Λυκείου διδάσκονται κείμενα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη.
- Πολλά μαθήματα τέμνονται ή εφάπτονται με την εν γένει φιλοσοφική παιδεία, η συνεκμετάλλευσή τους ωστόσο παραμένει ένα ζητούμενο. Δίπλα στα γνωστά μαθήματα ιστορίας, θρησκευτικών, ψυχολογίας, πολιτικής αγωγής, μπορούμε τώρα να προσθέσουμε τα νεότερα: ιστορία των επιστημών και της τεχνολογίας, ιστορία των κοινωνικών επιστημών, κοινωνιολογία, εισαγωγή στο δίκαιο, αισθητική αγωγή και ιστορία της τέχνης, αλλά και μαθήματα όπως λ.χ. η βιολογία.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 4

- Η ολοκλήρωση του ΑΠ για τη φιλοσοφία, στο πλαίσιο του έργου "Κοινωνικές Επιστήμες II" έγινε τον Μάιο του 1998. Η προκήρυξη του "διδασκτικού πακέτου" προέβλεπε κόστος 16 εκατομμύρια δραχμές, και παραγωγή σχετικού λογισμικού.
- Ειδικά για το μάθημα της φιλοσοφίας διευκρινίστηκε ότι ο αριθμός σελίδων του βιβλίου θα αντιστοιχεί στις διδακτικές ώρες και όχι τις διδακτικές ενότητες. Η οδηγία αυτή περιόρισε το σύνολο των σελίδων σε 160-κάτι που δυστυχώς είχε μάλλον ως αποτέλεσμα τον σχεδιασμό του βιβλίου χωρίς παράλληλα κείμενα, επεξηγηματικά διαγράμματα ή εικαστικό υλικό.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 5

- Σύμφωνα με τα στοιχεία του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ενδιαφέρον για τη συγγραφή του βιβλίου εκδήλωσαν επτά υποψήφιοι (τέσσερα φυσικά πρόσωπα, δύο εκδοτικοί οργανισμοί και ένας Τομέας Πανεπιστημίου), αλλά - ανεξάρτητα από την παραπάνω προκήρυξη- η συγγραφή ανατέθηκε στον Θεοδόσιο Πελεγρίνη, καθηγητή Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών· συνεργάτης του ήταν ο διδάκτωρ του ίδιου Πανεπιστημίου Παναγιώτης Πανταζάκος.
- Η Επιτροπή κρίσης αποτελείτο από έναν αναπληρωτή καθηγητή και μία διδάκτορα του ίδιου Πανεπιστημίου, καθώς και μία σχολική σύμβουλο. Στο εγχειρίδιο ο Πανταζάκος αναφέρεται ως συνεργάτης, ενώ στους καταλόγους βιβλίων του ΠΙ ως συγγραφέας.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 6

- Το εγχειρίδιο πλαισιώθηκε γρήγορα από δύο άλλα βιβλία: το βιβλίο για τον Καθηγητή από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και το βιβλίο αξιολόγησης των μαθητών από το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας.
- Εξίσου γρήγορα έδρασε η ιδιωτική πρωτοβουλία. Σχεδόν προτού φτάσει το βιβλίο στα σχολεία, είχαν φτάσει στα βιβλιοπωλεία βοηθήματα μεγάλων εκδοτικών οίκων. Η αγορά έχει ανοίξει -για πρώτη φορά- και για τη φιλοσοφία.
- Ενδεικτικό του ενδιαφέροντος είναι ότι οργανώθηκαν αρκετές ημερίδες, συχνά με τους συγγραφείς του βιβλίου, με γενικές παρουσιάσεις ή και διδακτικές προσεγγίσεις ενοτήτων, και ότι έχουμε ήδη σε ειδικά περιοδικά τις πρώτες (όχι όμως και πολλές) προτάσεις για τη διδακτική του βιβλίου και ορισμένων ενοτήτων του.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 7

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ – με βάση τις προγραμματικές δηλώσεις των συντελεστών του:

- **Πρώτος** στόχος του βιβλίου είναι "να καταστήσει κατανοητή τη φιλοσοφία ως προς την ιδιαιτερότητά της". Αυτό φαντάζομαι θα συμβεί με την ανάγνωση όλου του βιβλίου, αλλά αποτελεί και αντικείμενο της εισαγωγής του, στην οποία οριοθετείται η φιλοσοφία από άλλες "μορφές πνευματικής δραστηριότητας", την επιστήμη, την τέχνη και τη θεολογία (σ. 8).
- Εδώ τονίζεται ως βασικό χαρακτηριστικό της φιλοσοφικής σκέψης ότι οι "φιλόσοφοι προσπαθούν να μας δείξουν τι *θα μπορούσε να ισχύει στην πραγματικότητα*. Για παράδειγμα, ... μας προτρέπουν να σκεφτούμε ότι το σημείο βρασμού του νερού θα μπορούσε να είναι οι 110 βαθμοί Κελσίου..." (σ. 6-7). Και συνεχίζει: "Οι φιλόσοφοι δεν ενδιαφέρονται για το τι πράγματι συμβαίνει στον κόσμο μας" (σ. 8). Όταν, λοιπόν, σε ένα παράδειγμα του βιβλίου οι φιλόσοφοι υποστηρίζουν ότι *λογικά μπορεί να υπάρχουν εξωγήινοι* (σ. 7), ο μαθητής αμέσως καταλαβαίνει ότι αυτά τα εκτός πραγματικότητας όντα *λογικά πρέπει να είναι οι ίδιοι οι φιλόσοφοι*.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 8

- Γενικότερα η εισαγωγική ενότητα του εγχειριδίου είναι ανεπαρκέστατη και δεν κατορθώνει να παρουσιάσει την "ιδιαιτερότητα της φιλοσοφίας", την έννοια και το περιεχόμενο της, όπως ορίζει το ΑΠ και πετυχαίνουν λ.χ. τα *Προβλήματα Φιλοσοφίας* (σ. 7-25).
- Εξάλλου η εμμονή στην "ιδιαιτερότητα" αυτή, εξηγεί γιατί -όπως παρατηρήθηκε- λείπει από το βιβλίο η όποια πρακτική διάσταση του μαθήματος και η εφαρμογή του στην καθημερινή ζωή, στις διαπροσωπικές σχέσεις κτλ., εγχείρημα από μόνο του δύσκολο.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 9

- **Δεύτερος** στόχος του βιβλίου είναι «να βοηθήσει τους διδάσκοντες να ανταποκριθούν στο έργο της διδασκαλίας της φιλοσοφίας, παρά το γεγονός ότι δεν έχουν ειδικευθεί σ' αυτό» (*Για τον καθηγητή, 7*).
- Εδώ τίθεται το πρόβλημα της ειδίκευσης των καθηγητών: συνήθως η συζήτηση περιορίζεται στο ότι τα αρχαία ελληνικά διδάσκουν και απόφοιτοι όχι μόνο των Φιλολογικών Τμημάτων, παρακάμπτοντας ότι τη Φιλοσοφία λ.χ. δεν την διδάσκουν αποκλειστικά απόφοιτοι Τμημάτων Φιλοσοφίας.
- Και ας μείνει ασχολίαστη –χωρίς όμως να ξεχαστεί– η θεώρηση του μαθήματος της Έκθεσης ως γλωσσικού μαθήματος.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 10

- Το ίδιο το βιβλίο δεν βοηθά τον διδάσκοντα, ο οποίος συνήθως επωμίζεται απρόθυμα τη διεκπεραίωση του μαθήματος της φιλοσοφίας.
- Λείπει κάθε στοιχείο συνοπτικής παρουσίασης, που οι Προδιαγραφές του ΠΙ θεωρούν αναγκαίο (σχήματα, διαγράμματα, πίνακες για την κατανόηση εννοιών, για ρεύματα και εκπροσώπους κτλ.), αλλά και χρηστικές διευκολύνσεις, όπως τα προβλεπόμενα "Γλωσσάρι" και βιβλιογραφία.
- Εγκαταλείφθηκε η έστω δειλή εικονογράφηση του εγχειριδίου του 1984 –ακόμη και στην ενότητα της αισθητικής, εκτός τεσσάρων εικόνων, οι μόνοι πίνακες είναι αυτοί των φιλοσόφων.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 11

- Βασικότερη είναι η έλλειψη συνοδευτικών φιλοσοφικών κειμένων, που υπήρχαν στο παλιότερο εγχειρίδιο και χρησιμοποιούσαν οι περισσότεροι καθηγητές, και τα ζητούν ρητά οι Προδιαγραφές του ΠΙ.
- Το βιβλίο *Για τον καθηγητή* περιλαμβάνει κείμενα και αναγνωρίζει (σ. 8-9) ότι η επαφή των μαθητών με τον φιλοσοφικό λόγο θα πρέπει να επιδιώκεται συχνά, αλλά την παραπέμπει στη διανομή φωτοτυπιών ή στη χρήση ηλεκτρονικών βιβλιοθηκών.
- Για τις παραπάνω ελλείψεις δεν μπορεί να προβληθεί ως επαρκής δικαιολογία το σύντομο διάστημα συγγραφής. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς ότι παρόμοιες ελλείψεις δεν υπάρχουν σε βοηθήματα του εμπορίου, τα οποία γράφηκαν σε εξίσου σύντομο χρονικό διάστημα.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 12

- Το κενό επιδιώκει να καλύψει το εντυπωσιακό ως προς την έκτασή του *Βιβλίο για τον Καθηγητή* (των Πανταζάκου-Πελεγρίνη), το οποίο διατυπώνει δυο τρεις συχνά αυτονόητες "διδασκτικές επισημάνσεις" και ανθολογεί πολλά παράλληλα κείμενα (από υπάρχουσες εκδόσεις), που ο καθηγητής οφείλει να εκμεταλλευτεί.
- Τα πλούσια βιογραφικά στοιχεία που παραθέτει δίνουν έναν τόνο εγκυκλοπαιδισμού -και πολλές φορές είναι υπερβολικά. Έτσι, η αναφορά στο εγχειρίδιο μιας πρότασης του Βαλερύ προσθέτει 22 στίχους βιογραφικού σημειώματος, όπου αναφέρεται και η παρασημοφόρησή του από το Ελληνικό Κράτος, όχι όμως κάτι σχετικό με τη σκέψη του.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 13

- Το βιβλίο για την αξιολόγηση (υπό την εποπτεία του Π. Σκαλτσογιάννη) εν μέρει επικαλύπτει το προηγούμενο, καθώς και αυτό ανθολογεί κείμενα (πιο κατάλληλα και προσεκτικά διαλεγμένα) αλλά και παραθέτει βιβλιογραφίες, ενώ η πληθώρα ενδεικτικών ερωτήσεων βγάζει από την αμηχανία τον καθηγητή - που δεν χρειάζεται να καταφύγει στα βοηθήματα του εμπορίου.
- Ας σημειωθεί, τέλος, ότι για πρώτη φορά οι *Οδηγίες* του ΠΙ δίνουν κάποιες κατευθύνσεις για τη διδασκαλία, όχι πάντα εφαρμόσιμες. (*Οδηγίες... 1999-2000*, 215-8, και κυρίως *Οδηγίες.... 2000-1*, 332-44).

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 14

- **Τρίτος** στόχος του βιβλίου είναι "να αποχαρακτηρισθεί η φιλοσοφία ως δυσνόητο γνωστικό αντικείμενο -χαρακτηρισμός που οφείλεται στις αδυναμίες που χαρακτήριζαν άλλοτε τα φιλοσοφικά εγχειρίδια του σχολείου".
- Οι ίδιοι οι συγγραφείς μάς προτρέπουν στην κρίση μας για το βιβλίο τους να συμπεριλάβουμε τη σύγκρισή του με τα προηγούμενα. Αν λ.χ. παράδειγμα διαβάσει κάποιος παράλληλα τις ενότητες αυτού και του παλιότερου βιβλίου για την αρχαιοελληνική φιλοσοφία, το παρόν βιβλίο έχει μεγαλύτερο βαθμό αναγνωσιμότητας, σαφώς υπερέχει σε αφηγηματική συνέχεια, σαφήνεια και εγκυρότητα, στα όσα επιλέγει να πραγματευτεί.
- Τόσο το νέο ΑΠ όσο και το εγχειρίδιο, ανεξάρτητα δυστυχώς το ένα από το άλλο, είναι αισθητά βελτιωμένα ως προς αυτή την άποψη.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 15

ΟΓΚΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΕΑΣ ΥΛΗΣ

- Ο όγκος της ύλης έχει μειωθεί αισθητά: οι 286 σελίδες του προηγούμενου εγχειριδίου μειώθηκαν σε 172, οι οποίες ωστόσο δεν περιλαμβάνουν πλέον φιλοσοφικά κείμενα.
- Ο χωρισμός του βιβλίου σε 46 διδακτικές ενότητες (σύμφωνα με το ΑΠ) αναφέρεται ότι "καθιστά τον προγραμματισμό της ύλης ρεαλιστικό, αλλά και πραγματώνει το σκοπό συγγραφής του βιβλίου, το οποίο *θα πρέπει να διδαχθεί ολόκληρο*".
- Π.χ. : Η κριτική του Πλάτωνα στην τέχνη και η αριστοτελική αντίληψη για την τραγωδία αποτελούν μία ενότητα (38^η, σ. 134-8), όπως και "Η λυτρωτική αξία της τέχνης κατά το Σοπενχάουερ" (43^η, σ. 149-50).

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 16

- Η εκτίμηση των συγγραφέων αποδείχθηκε ότι απέχει από την αλήθεια: την πρώτη χρονιά διδασκαλίας 1999-2000 τα περισσότερα σχολεία έφτασαν ως την 30^η ενότητα, παραλείποντας μάλιστα ορισμένες, ενώ για το έτος 2000-01 (κ.ε.) η διδακτέα ύλη αρχικά ορίστηκε σε 28 ενότητες του πρώτου προγραμματισμού, για να περιοριστεί τελικά στις 24, μόλις στις μισές από τις προβλεφθείσες.
- Εδώ, το βάρος πέφτει στο ΠΙ: αν μόνο 24 ενότητες μπορούν να διδαχθούν σε ένα σχολικό έτος, τότε είτε η αφήγηση του εγχειριδίου είναι πολύ πυκνή ή και δυσνόητη είτε το όλο ζήτημα του περιεχομένου του μαθήματος πρέπει επειγόντως να επανεξετασθεί. Αυτό δεν αναφορά τόσο το εγχειρίδιο όσο το πολύ πιο φιλόδοξο ΑΠ που περιλαμβάνει επτά μεγάλες θεματικές ενότητες: έννοια και περιεχόμενο της φιλοσοφίας, φιλοσοφική ανθρωπολογία, λογική, γνωσιολογία, ηθική, αισθητική, μεταφυσική.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 17

- Το περιεχόμενο του εγχειριδίου μερικώς μόνο καλύπτει ορισμένες από τις ενότητες, επιλέγοντας την ιστορική αφήγηση τριών κλάδων, της οντολογίας/γνωσιολογίας, της ηθικής και της αισθητικής.
- Οφείλει κανείς να επισημάνει ως θετικά τη συνεξέταση της οντολογίας και της γνωσιολογίας (αναγκαίο θα ήταν να δειχθεί η στροφή της νεώτερης φιλοσοφίας) και τη συμπερίληψη σύγχρονων ηθικών και αισθητικών θεωριών (που δυστυχώς έχουν αφαιρεθεί από τη διδακτέα ύλη). Πρβ. Θ. Πελεγρίνης, *Ηθική φιλοσοφία* (Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, 1997).
- Η περιστολή της ύλης στους τρεις κλάδους που αναφέρθηκαν δεν συνοδεύεται από μια ενισχυμένη εισαγωγική ενότητα, στην οποία ο μαθητής θα μάθει τουλάχιστον τα βασικά ερωτήματα των κλάδων αυτών αλλά και των υπολοίπων, που ούτε καν αναφέρονται στο εγχειρίδιο.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 18

Η ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ

- Η μεγαλύτερη όμως και ατυχής καινοτομία είναι η παράλειψη της Λογικής, που για πρώτη φορά δεν διδάσκεται ως υποχρεωτικό μάθημα, ή μέρος μαθήματος, στη νεοελληνική εκπαίδευση - εφόσον το αυτόνομο μάθημα της Λογικής είναι προαιρετικό.
- Σε παλιότερη έρευνα, η Λογική κατατάχθηκε τρίτη (μετά την ΑΕΦ και τη Γνωσιολογία) στις προτιμήσεις των καθηγητών αλλά δεύτερη στην των μαθητών. Η διδασκαλία της Λογικής έχει προταθεί να γίνεται πριν από την Γ' Λυκείου.
- Αμφιβολίες για τη σκοπιμότητα της διδασκαλίας είχαν εκφραστεί παλιότερα. Επιπλέον, είχε υποστηριχθεί η άποψη ότι η διδασκαλία της λογικής αποτυγχάνει γιατί μόνον "ο ώριμος άνθρωπος" ενδιαφέρεται για τα προβλήματά της.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 19

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

- Υποστηρίζεται (Για τον καθηγητή, 7) ότι το βιβλίο συνδυάζει συστηματική και ιστορική προσέγγιση, όμως η μόνη υποψία ιστορίας είναι η χρονολογική πραγμάτευση των θεωριών. Δεν φαίνεται αν τα φιλοσοφικά ερωτήματα γεννιούνται στην πράξη ή έχουν κάποια σχέση μαζί της. Η ύπαρξή τους θεωρείται δεδομένη ή το πολύ συνδέονται με προγενέστερες θεωρίες στο εσωτερικό της φιλοσοφίας.
- Όμως, π.χ., ο ηδονισμός του Επίκουρου (σ. 84-6) περιλαμβάνεται στην ενότητα "Σωκρατικές θεωρίες" και πριν από τον Αριστοτέλη.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 20

- Αυτό συμβαίνει ακόμη και στις 58 σελίδες που αφιερώνονται στην ηθική (σ. 74-131): οι θεωρίες μοιάζουν να διατυπώνονται ερήμην της πραγματικότητας. Κανένα γεγονός, κανένα ιστορικό στοιχείο δεν θεωρείται δευτερεύουσα έστω προϋπόθεση για την κατανόηση της ηθικής. Η μόνη αναφορά γίνεται στην ηθική διαφθορά της Αθηναϊκής δημοκρατίας και την καταδίκη του Σωκράτη (σ. 77-8). Η στάση αυτή προφανώς δικαιολογείται από την προγραμματική διακήρυξη του βιβλίου ότι "τα προβλήματα της ηθικής συμπεριφοράς αναφέρονται στον εσωτερικό κόσμο" (σ. 74).

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 21

- Η ίδια η επιλογή των θεωριών αφήνει μεγάλα κενά στην ιστορική αφήγηση του βιβλίου.
- Το πέρασμα από την αρχαία φιλοσοφία στη νεότερη γίνεται απότομα, ενώ φαίνεται σαν η φιλοσοφία να σταματά ουσιαστικά στους ελληνοριστικούς χρόνους και να αρχίζει πάλι τον 16^ο αιώνα. Δεν υπάρχει αναφορά στην πατερική, τη βυζαντινή ή έστω στη δυτική μεσαιωνική σκέψη ή, στην Αναγέννηση.
- Βλ. π.χ. στο οντολογικό και γνωσιολογικό πεδίο (σ. 36), στην ηθική φιλοσοφία (από τις αντιλήψεις των Στωικών στην αρχαία επίδραση στον Hobbes, σ.93), στην αισθητική (από τον Αριστοτέλη στον Kant, σ. 138).

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 22

- Τα τεράστια άλματα δεν κρίνεται σκόπιμο να σημειωθούν στο εγχειρίδιο, ώστε ο μαθητής να υποψιαστεί τουλάχιστον ότι πρόκειται για κενό του βιβλίου και όχι της φιλοσοφίας.
- Μόνο στο βιβλίο *Για τον καθηγητή*, και μάλιστα όχι στην αρχή αλλά μόλις στην ενότητα για τον Ντεκάρτ (σ. 54), προβάλλεται ως σκόπιμη η μη αναφορά "στην περίοδο μεταξύ αρχαίας και νεότερης εποχής" -αν και στην πραγματικότητα δεν γίνεται μνεία ούτε της ύστερης αρχαιότητας ούτε της Αναγέννησης.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 23

Οι λόγοι είναι δύο:

- α) Η οικονομία της ύλης. Είναι λόγος ευλογοφανής, αλλά στηρίζεται στο ψευδοδίλημμα ότι αν περιλαμβάνονταν και αυτά (που μπορούν να παραλειφθούν, προφανώς λόγω μειωμένης ιστορικής και φιλοσοφικής σημασίας), τότε (σ. 54) ο "ογκώδης τόμος θα έπρεπε να περιλαμβάνει τα πάντα" (δηλ. και όσα μεταγενέστερα παραλείφθηκαν, προφανώς για τους ίδιους λόγους). Με αυτό το σκεπτικό, ωστόσο, δεν αντιμετωπίζεται το δύσκολο αλλά αναπόφευκτο ερώτημα για τα κριτήρια επιλογής. Γιατί η έκθεση της οντολογίας-γνωσιολογίας σταματά στον Μπερξόν, ενώ της ηθικής να φτάνει ως τον Χερ; Γιατί να αναλύονται ο Σοπενχάουερ και ο Μπερξόν και όχι ο Αυγουστίνος και ο Πλωτίνος; Οφείλουμε να πειστούμε ότι δεν υπήρχε χώρος και για τους δύο; Αλλά με ποιο κριτήριο οι δύο παραπάνω στοχαστές θα μπορούσαν να λείπουν από οποιαδήποτε επισκόπηση της φιλοσοφίας, όσο σύντομη κι αν είναι;

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 24

- β) Ο δεύτερος, "συστηματικός" όπως ονομάζεται λόγος, που δεν γίνεται αναφορά στη μεσαιωνική φιλοσοφία είναι γιατί έτσι "εξασφαλίζεται η συνέχεια στην εξέλιξη των φιλοσοφικών ιδεών" (σ. 54).
- Μια τέτοια πρόταση δεν έχει νόημα, ακόμη κι όταν ως παράδειγμα δίνεται η μετάβαση από τον αρχαίο στον νεότερο σκεπτικισμό. Επιβεβαιώνεται έτσι η αντίληψη για την αchronική αντίληψη των φιλοσοφικών συζητήσεων, εκτός αν η επιλογή της λέξης "εξέλιξη" νομιμοποιεί την παράλειψη μορφών φιλοσοφίας που δεν επέζησαν.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 25

- Το πρόβλημα δεν υπάρχει, βεβαίως, μόνο με την περίοδο από την ύστερη αρχαιότητα ως την Αναγέννηση –που παραλείπεται ολόκληρη.
- Εύκολα μπορεί κάποιος να βρει παραλείψεις και αποσιωπήσεις φιλοσόφων ή ρευμάτων που θεωρούνται σημαντικά
- Αυτό ανεξάρτητα από το γεγονός ότι (α) το εγχειρίδιο ορθά δεν επαγγέλλεται λεπτομερή ιστορική εξέταση των φιλοσοφημάτων και ότι (β) όσο προχωρούμε προς το σήμερα τόσο δυσκολότερη, αλλά και αποκαλυπτική των θεωρητικών μας αρχών, είναι η αναγκαστική επιλογή φιλοσόφων.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 26

- Η ανάπτυξη των θεωριών είναι κατανοητή, οι ίδιες όμως κινδυνεύουν να θεωρηθούν αδιάφορες, καθώς λείπει η αναφορά τους σε κάτι έξω από αυτές, λ.χ. στην επιστημονική, την πολιτική ή την κοινωνική πραγματικότητα.
- Αυτό υπονοεί και προωθεί μια αντίληψη για την αυτοαναφορικότητα και την αυτονομία της φιλοσοφίας. Αυτό δεν είναι κατ' ανάγκην αρνητικό (και πάντως μπορεί να υποστηριχθεί φιλοσοφικά).
- Ωστόσο, δεν εξυπηρετεί τους γενικούς σκοπούς του μαθήματος, όπως έχουν οριστεί και μιλούν για έμφαση στον κοινωνικό ρόλο της φιλοσοφίας, την κατανόηση της ως στάσης ζωής κ.ά. Η υιοθέτηση μιας συγκεκριμένης προοπτικής δεν μπορεί να θεωρηθεί κατ' αρχήν αδυναμία και δεν προσδιορίζει την ποιότητα του εγχειριδίου. Γι' αυτό και δεν χρειάζεται να ψάχνουμε εξωγενείς παράγοντες για την παράλειψη ενός φιλοσόφου ή ενός κλάδου.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 27

- Βασική έλλειψη του εγχειριδίου (ή έστω του βιβλίου *Για τον καθηγητή*) είναι πως ενώ ευνόητα χρησιμοποιεί ορισμένα κριτήρια επιλογής, δεν τα αναφέρει. Θα μπορούσε λ.χ. να υποστηρίζει (και αυτό θα ήταν απλώς η διατύπωση της θέσης που έτσι κι αλλιώς παίρνει) ότι η μεσαιωνική φιλοσοφία δεν συνέβαλε στη συζήτηση οντολογικών ζητημάτων ή ότι η μεταφυσική στον 20^ο αιώνα δεν έχει νόημα ή ότι η σύγχρονη αγγλοσαξωνική αισθητική είναι αρκετά περίπλοκη για να παρουσιαστεί ή όποιο άλλο επιχείρημα.
- Μην ξεχνάμε ότι πρόκειται για σχολικό βιβλίο και μάλιστα για το ένα εγχειρίδιο, τη μόνη σχεδόν δυνατότητα που προσφέρεται στον μαθητή για να έρθει σε επαφή με τη φιλοσοφία.

Οι «Αρχές φιλοσοφίας» 28

- Οι παραπάνω επισημάνσεις μάς κάνουν να αμφιβάλουμε για το αν ο αφηγηματικός και μικτός, ιστορικός και συστηματικός, χαρακτήρας της παρουσίασης -χωρίς τα στοιχεία που θα επέτρεπαν την παιδαγωγική του αξιοποίηση- είναι δυνατόν να αντλήσει από την ιστορία της φιλοσοφίας κάτι πέρα από την απομνημόνευση γνώσεων.
- Το ερώτημα για την καταλληλότητα της διδασκαλίας φιλοσοφημάτων ή της κριτικής προσέγγισης φιλοσοφικών προβλημάτων πρέπει να ξανατεθεί. Δεν αρκεί η διακήρυξη ότι το μάθημα "πρέπει να μαθαίνει στα παιδιά πώς να φιλοσοφούν" και όχι να απομνημονεύουν τη διαδοχή φιλοσοφικών θεωριών.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

3. Η διδασκαλία της αρχαίας φιλοσοφίας

Η διδασκαλία της αρχαίας φιλοσοφίας 1

Τα αρχαία ελληνικά φιλοσοφικά κείμενα αποτελούσαν παραδοσιακά τη μοναδική παρουσία της αρχαίας φιλοσοφίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση ως το 1976.

Έως τότε στο μάθημα της φιλοσοφίας, με αποκλειστικό περιεχόμενο τη λογική, δεν προβλεπόταν η διδασκαλία της αρχαίας φιλοσοφίας!

Και αυτό παρά τον προγραμματικά αρχαιοκεντρικό προσανατολισμό μεγάλου μέρους της ύλης της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Η διδασκαλία της αρχαίας φιλοσοφίας 2

Θεωρήθηκε, προφανώς, αρκετή η διδασκαλία -στο πλαίσιο γλωσσικού μαθήματος- λίγων σελίδων από τους σωκρατικούς διαλόγους του Πλάτωνα, μέσα από τις οποίες μπορεί να προβληθούν η ανωτερότητα της εσωτερικής ελευθερίας του κατάδικου, το μεγαλείο του συνειδητά υπάκουου πολίτη στους νόμους και ο θάνατος του Σωκράτη ως το τραγικό λάθος ενός διεφθαρμένου δημοκρατικού καθεστώτος.

Η προτίμηση στον Πλάτωνα ήταν αποκλειστική -και μάλιστα σε συγκεκριμένα έργα:

Απολογία Σωκράτους – Κρίτων – Φαίδων – Πρωταγόρας

Η διδασκαλία της αρχαίας φιλοσοφίας 3

Μόλις το 1977 έγινε η (δειγματοληπτική) εισαγωγή του Αριστοτέλη στα *Φιλοσοφικά Κείμενα* της Γ' Γυμνασίου (από μετάφραση).

Το εγχειρίδιο, σε επιμέλεια Β. Τόγια και Ε. Ρούσσου, εκτός από επιλογή πλατωνικών κειμένων (*Απολογία, Κρίτων, Φαίδων*), περιελάμβανε και σύντομη επιλογή από τα *Ηθικά Νικομάχεια* του Αριστοτέλη.

Προς διδασκαλία προσφέρονται τα κείμενα για την αρετή και τη φιλία.

Η διδασκαλία της αρχαίας φιλοσοφίας 4

Στη θεωρητική κατεύθυνση της Γ' Λυκείου από το 1999 διδάσκονται κείμενα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη -η μόνη ευκαιρία να έρθει ο μαθητής σε επαφή με τον πρωτότυπο φιλοσοφικό λόγο.

Κοπιδάκης, Μ. - Πατρικίου, Ε., Λυπουρλής Δ. - Μωραΐτου, Δ., *Αρχαία Ελληνικά: Φιλοσοφικός λόγος*, Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1999.

1. Εισαγωγή στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία
2. Πλάτων: *Πρωταγόρας, Πολιτεία*
3. Αριστοτέλης: *Ηθικά Νικομάχεια, Πολιτικά*

Η διδασκαλία της αρχαίας φιλοσοφίας 5

Διδάσκονται 7 ενότητες από τον *Πρωταγόρα* και την *Πολιτεία* και 14 ενότητες από τα *Ηθικά Νικομάχεια* και τα *Πολιτικά*. Πρόκειται για συνολικά 225 στίχους (οι 93 μεταφρασμένοι).

Το μόνο που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι για πρώτη φορά διδάσκονται χωρία από την *Πολιτεία* (αμφίβολο ωστόσο είναι το νόημα που έχει π.χ. η διδασκαλία 11 στίχων από την αλληγορία του σπηλαίου) και ότι επίσης για πρώτη φορά η παρουσία του Αριστοτέλη είναι μεγαλύτερη από του Πλάτωνα.

Η διδασκαλία της αρχαίας φιλοσοφίας 6

Η τελευταία και πολύ ενδιαφέρουσα πρόταση είναι το εγχειρίδιο *Ανθολόγιο Φιλοσοφικών Κειμένων* της Γ' Γυμνασίου (επιμ. Α. Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη, Χ. Σακελλίου, Ε. Λεοντσίνη).

Για πρώτη φορά στη νεοελληνική εκπαίδευση παρουσιάζονται σύντομα κείμενα, επιλεγμένα από όλες τις περιόδους της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, πλαισιωμένα με εισαγωγή, πραγματολογικά και φιλοσοφικά σχόλια, γλωσσάρι και παράλληλα κείμενα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

4. Βασική βιβλιογραφία

Βασική βιβλιογραφία 1

ΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

1. Βιρβιδάκης Σ., Καρασμάνης Β. & Τουρνά Χ., *Αρχές φιλοσοφίας*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2007.
2. Βιρβιδάκης Σ., Καρασμάνης Β. & Τουρνά Χ., *Αρχές φιλοσοφίας (Βιβλίο Καθηγητή)*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2007.
3. Πελεγρίνης Θ., *Αρχές φιλοσοφίας*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1999.
4. Πανταζάκος Π.Ν. & Πελεγρίνης Θ., *Αρχές φιλοσοφίας (Για τον καθηγητή)*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1999.
5. Κατσιμάνης Κ. & Βιρβιδάκης Σ., *Προβλήματα φιλοσοφίας*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1999.
6. Αναπολιτάνος Δ. κ.ά., *Λογική: θεωρία και πρακτική*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1999.
7. Βέικος Θ. & Μιχαλοπούλου-Βέικου Χ., *Ιστορία του φιλοσοφικού στοχασμού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1985.
8. Κατσιμάνης, Κ., *Φιλοσοφία*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1984.

Βασική βιβλιογραφία 2

ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

1. Αντωνίου, Δ., *Τα προγράμματα της Μέσης Εκπαίδευσης (1833-1929)*, 3 τόμ. Αθήνα : ΓΓΝΓ, 1987-89.
2. Βενέτη, Μ., *Αντιλήψεις για το έργο και τη διδασκαλία της φιλοσοφίας κατά την περίοδο του νεοελληνικού Διαφωτισμού*. Αθήνα, 2002.
3. Δημητράκος, Γ., *Η φιλοσοφία στη Μέση Εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg, 1993.
4. Ζωγραφίδης, Γ., «Το μάθημα της φιλοσοφίας στη Μέση Εκπαίδευση», *Θαλλώ* 13 (2002) 113-134.
5. Μοσχονάς, Σ., *Τα φιλοσοφικά μαθήματα στο Γυμνάσιο και το Λύκειο*. Αθήνα 1993.

Βασική βιβλιογραφία 3

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

1. *Αξιολογικά*, Έκδοση θεωρίας και κριτικής (1990–)
<<http://electra.lis.upatras.gr/index.php/axiologika/index>>
2. *Δευκαλίων*, Περιοδική έκδοση για τη φιλοσοφική έρευνα και κριτική (1970–)<<http://electra.lis.upatras.gr/index.php/deukalionas>>
3. *Διά-λογος*, Επετηρίδα φιλοσοφικής έρευνας (2011–) <<http://www.dialogosphil.com/arkikh.html>>
4. *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση* (1985–)
<<http://electra.lis.upatras.gr/index.php/ephe/index>>
5. *Κριτικά*, Φιλοσοφικές βιβλιοκρισίες (2009–)
<<http://www.philosophica.gr/critica>>
6. *Νεύσις*, Εξαμηνιαίο περιοδικό ιστορίας και φιλοσοφίας της επιστήμης και της τεχνολογίας (1994–) <<http://www.nnet.gr/neusis.htm>>

Βασική βιβλιογραφία 4

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

7. *Σκέψις/Skepsis*, Περιοδική Έκδοση Φιλοσοφίας και Διεπιστημονικής Έρευνας (1990–)
8. *Υπόμνημα στη Φιλοσοφία*, Εξαμηνιαία έκδοση για την κριτική ερμηνεία της ιστορίας της φιλοσοφίας (2004-2010).
9. *Φιλοσοφία*, Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας της Ακαδημίας Αθηνών (1971–)
10. *Φιλοσοφία και Παιδεία*, Περιοδική Έκδοση της Ένωσης Καθηγητών για την Προαγωγή της Φιλοσοφίας στην Εκπαίδευση (1994–)
11. *Χρονικά Αισθητικής* (1962–)
12. *Cogito*, Νέο περιοδικό για τη φιλοσοφία (2004-2010)
<<http://www.nnet.gr/cogito/cogitoindex.htm>>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γιώργος Ζωγραφίδης.
«Η διδασκαλία της φιλοσοφίας. Η φιλοσοφία στη Μέση Εκπαίδευση (1)
Ελλάδα». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή
διεύθυνση: <https://opencourses.auth.gr/courses/OCRS456/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Ματίνα-Ιωάννα Κυριαζοπούλου
Θεσσαλονίκη, 15.1.2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

